

"ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЗБІРНИК" (1924) І РІЧНИКИ "ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА" (1925, 1926): З ІСТОРІЇ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ ТА ОБРАЗУ ПОЕТА

У статті досліджуються студії відомих шевченкознавців початку ХХ ст., репрезентовані у збірниках. Пропонується тематичний поділ означеного матеріалу залежно від напрямку та методики дослідження.

Ключові слова: рецепція, реципієнт, автор.

Безпрецедентна кількість поглядів, оцінок, прочитань і тлумачень, які на сьогодні співіснують у шевченкознавстві, обумовлена безперервними пошуками дослідників "достемного Шевченка", якого кожен із них вважав можливим відшукати саме у власній інтерпретації. Такий постійно присутній елемент "багатозначності" є "гарантом естетичності твору та його історичної живучості" [6, 321]. Відтак, "варіативність інтерпретацій не призводить до релятивності смислу твору", а лише поглиблює, урізноманітнює його основний зміст [9, 44].

Одним із найбільш плідних, хоча й доволі суперечливим, є метод прочитання тексту та особи автора у контексті епохи. Окремі суспільні реалії створюють "фон" ("back ground") або декорацію ("stage scenery") для тексту, що становить водночас і центр і "віддзеркалення" контексту ("mirroring of the context") [11, 14]. За В. Дільтеєм, це перший етап процедури інтерпретації, коли текст співвідноситься з індивідуальністю автора і культурно-історичною ситуацією, в якій він перебував [5, 58].

Зрозуміло, що важливість публікацій окремих біографічних фактів із життя Т. Шевченка, його листування чи матеріалів про сприйняття постаті поета, його взаємини із сучасниками наразі не потребує доведення. Саме такій проблематиці, винесеній навіть у назву – "Шевченко та його доба", присвячено два фундаментальні збірники, що вийшли у Києві за редакцією П. Филиповича, М. Новицького та С. Єфремова. Видання репрезентувало результати роботи, здійснюваної у процесі підготовки академічного видання творів Т. Шевченка, і містило чимало важливих на той час документів та розвідок про творчість поета, його літературне оточення та характеристику епохи.

Зауважимо, що з'ява збірників не була випадковою. Вони стали своєрідним продовженням "Шевченківського збірника" (1924), який вийшов у 110 річницю від дня народження митця під редакцією П. Филиповича та мав позначку – "Том I", що свідчило про намір видавців зробити його періодичним. Зміст збірника доволі

різноманітний: у статтях досліджувалися факти біографії Т. Шевченка, його громадські погляди, малярська та поетична спадщина. Також у виданні були вміщені раніше не друковані листи поета. До питання світогляду Т. Шевченка, факторів формування його громадянської позиції та поглядів звернулися у "Шевченківському збірнику" С. Єфремов та О. Дорошкевич. Вступна стаття С. Єфремова "На нерівних позвах (Шевченко і самодержавіє)" лаконічно окреслює ставлення поета до царизму, його бачення шляхів розвитку свого народу, прагнення до звільнення України від чужоземного поневолення. У роботі "Шевченко в соціалістичному оточенні" О. Дорошкевич зосереджується на лектурі Т. Шевченка, наводить відомості про добру обізнаність поета із суспільно-політичною думкою своєї доби. На переконання дослідника, "Шевченко був цілком у курсі ідеологічних шукань сучасної йому російської й польської інтелігенції, прекрасно орієнтувався в поточній журналістиці й літературних новинах і на цій твердій базі він будував свій світогляд" [1, 43].

На біографічному матеріалі ґрунтуються статті П. Филиповича "Шевченко і декабристи" та М. Новицького "Арешт Шевченка в 1859 році". Науковець у своїй розвідці не обмежується поданням матеріалу про особисті знайомства поета з декабристами (І. Анненковим, В. Штейнгелем, С. Волконським), зокрема наводить його записи у Щоденнику та спогади сучасників, але й вдається до аналізу поеми "Тризна"; вказує на вплив у ній творчості К. Рилєєва. Зауважимо, що саме П. Филипович вперше звернув увагу на "ліричний характер твору" [7, 313], знайшов у ньому перегуки ("схожості"), навіть ритмічні, з поемою К. Рилєєва "Войнаровський".

Окремої уваги заслуговує стаття М. Новицького, присвячена "межиріцькому інциденту", що містить порівняльний огляд свідчень про нього в розповідях сучасників Варф. Шевченка, М. Максимовича та у працях дослідників – М. Драгоманова, П. Зайцева й ін. Найбільш точною, на думку дослідника, є стаття Н. Молчановського, написана на архівних матеріалах. Дослідження доповнене "Хронологічною канвою" подій травня-серпня 1859 та документами у справі Т. Шевченка (донесеннями, рапортами, наказами). М. Новицький висловлює міркування, що спомини поета про арешт позначилися на окремих відмінностях у 1-й та 2-й редакціях поеми "Марія".

Значний обсяг займають у збірнику студії, спрямовані на дослідження поетичної творчості Т. Шевченка. Це роботи Б. Якубського "Із студій над Шевченковим стилем", Д. Дудар "З поетики Т. Шевченка", Д. Загула "Рима в "Кобзарі" Т. Шевченка". Дослідники ставили перед собою широкий спектр літературознавчих завдань: від опису та систематизації у "Кобзарі" порівнянь як окремого стилістичного прийому – Д. Дудар – до масштабної спроби

Д. Загула простежити зростання версифікаційної майстерності поета, показати читачам, що "рима в Шевченка досить багата, різноманітна й цікава" [3, 118].

Найбільш ґрунтовними, на наш погляд, видаються висновки Б. Якубського, який на прикладі поезії "Мені однаково, чи буду..." розкриває "технічну майстерність" Т. Шевченка, окремі особливості вживання ним "словесних та ритмічних форм", зокрема й прийому enjambement. Стаття Ф. Самоненка "Образ Шевченкової Музи", хоч і має у заголовку уточнення "З психології творчості Шевченка", однак автор її зосереджується здебільшого на особливостях вживання поетом лексем "зоря", "зірка", "зіронька" та їхньому семантичному зв'язку з поняттям Музи у його текстах. Теза дослідника, що Т. Шевченко у своїй поезії "від зорі, символу народнього, через мрію-кохання, Оксану, – дійшов <...> до Зорі-Музи", є належно не аргументованою і суперечливою. М. Зеров у своїй рецензії на збірник відносив статтю Ф. Самоненка до "не найсильніших" у виданні.

Дві статті у збірнику носять мистецтвознавчий характер. Одна з них – замітка О. Гера про Я. де Бальмена та М. Башилова як художників. Інша – розвідка О. Новицького "Автопортрети Т. Г. Шевченка", в якій він, розглядаючи низку автопортретів митця, намагається на їхньому прикладі відстежити розвиток його малярського таланту. Якщо на перших роботах, на думку О. Новицького, позначився вплив К. Брюллова, то в подальших – він відзначає самостійність творчої манери та лише окремі запозичення з техніки Рембрандта. До статті автор додає шість відомих автопортретів Т. Шевченка.

Вперше надруковані у "Шевченківському збірнику" два листи поета – до Ф. Толстого (від 12 квітня 1885 р.) із проханням заступництва великої княжни Марії Миколаївни та В. Перовського і до Г. Галагана (від 27 травня 1858 р.) зі згадкою про І. Соколова, з яким поет познайомився у Петербурзі після заслання. Лист до графа Толстого М. Новицький, який здійснював підготовку матеріалів до видання та написав до них коментарі (короткі біографічні довідки про адресатів Т. Шевченка), подав у фотографічній репродукції на окремій вклейці.

У статтях збірників "Шевченко та його доба" (т. 1 – 1925; т. 2 – 1926) розглядаються культурно-історичні реалії життя поета, їхній вплив на його творчість. Вступна, "програмова" стаття П. Филиповича, якою відкривається перший збірник, носить оглядовий характер; у ній науковець звертається до робіт М. Драгоманова, А. Річицького, в яких ставилося на меті "викрити живого Шевченка, виявити його таким, яким він є в усій сукупності суспільно-історичних обставин" [8, 19]. У другому збірнику дослідник зосередився на проблемі, що її окреслив ще І. Франко у своїй статті "Шевченко героєм польської революційної

легенди" (Зоря. – 1886. – Ч. 6) та розвинув В. Щурат у дослідженні "Шевченко в польській революційній легенді" (3 життя і творчості Тараса Шевченка: зб. – Л., 1914) – з'ясувати історичне підґрунтя й біографічну достовірність мандрівної "легенди про зерна", яку Т. Шевченко нібито оповідав селянам у корчмі.

До цієї ж групи можемо віднести статті М. Новицького "До історії арешту Шевченка 1850 р." та П. Руліна "Шевченко і театр". Остання – репрезентує всебічний огляд культурного життя поета, роль театру в його інтелектуальному розвитку. Важливо, що М. Новицький до свого дослідження подає маловідомі матеріали з колишнього архіву III-го Відділу, слідчу справу 1850 р., що, за винятком листа С. Левицького до Т. Шевченка, друкувалася вперше.

С. Єфремов у своїй статті "Епілоги до Кирило-Методієвської справи" зауважує, що тема, означена у назві, вже, по суті, вичерпана, але все ще можна додати цікаві "нові деталі в добре вже освітленій справі", "і вони докидатимуть ту або сю подробицю" [2, 154]. Саме таке значення має документ, що його наводить дослідник – це наказ, який отримав 1847 р. офіцер канцелярії Одеського жандармського штабу Граве. Суть його – посилити непомітно, "безъ всякихъ преслѣдованій" [2, 157] стеження за всіма, хто може цікавитися забороненими творами, та не допустити їх друк у періодиці. Той факт, що в наказі наголошено на обережності у виявленні небезпечної літератури, дозволяє досліднику зробити висновок, що царський уряд після розправи над братчиками певним чином "лібералізувався", пом'якшив тиск на громадськість.

Варто зауважити, що біографічних тем торкаються у виданні розвідки про оточення Т. Шевченка, його взаємини із друзями, сучасниками. Це статті В. Петрова "Куліш і Шевченко" та "Матеріали до історії приятелювання Куліша й Шевченка р. 1856–1857-го", А. Лободи "Шевченко і Некрасов", П. Руліна "Шевченко і Щепкін". Розвідок про стилістику та поетику творів поета у збірниках дві – С. Родзевича "Сюжет і стиль у ранніх поемах Шевченка ("Катерина" і "Слепая")" та Б. Якубського "До проблеми ритму Шевченкової поезії". Робота Б. Якубського, за своєю суттю, є полемічною відповіддю на книгу С. Смаль-Стоцького "Ритміка Шевченкової поезії" (Прага, 1925).

Значне місце у збірнику відведено й публікаціям малюнків та фрагментів листування Т. Шевченка. Наприклад, з епістолярної спадщини у виданні вміщено невиданий лист Т. Шевченка до М. Щепкіна та листи до поета, написані М. Максимович, В. Маслієм, Р. Тризною й ін. із примітками і поясненнями М. Новицького.

З малярського доробку у виданні надруковано портрети П. Енгельгардта, А. Племянникова, хлопчика Гаврила Родзянка та акварель під назвою "Сама собі господиня в хаті". Докладні й змістовні коментарі до малюнків у обох збірниках зроблено О. Новицьким.

Хибою збірника, на нашу думку, є друк начебто Шевченкового ескізу з альбому дружини М. Чернишевського – О. Чернишевської. Цю роботу – "Саша Чернишевський верхи на коні" – О. Новицький помилково відносить до творів Т. Шевченка, більше того, наголошує, що це невідомий малюнок і публікується вперше. Однак, як пізніше було встановлено, ескіз не належить Т. Шевченкові, оскільки виконаний "без знання елементарної професійної грамоти рисунка і за характером лінії, штриховки, передачі об'ємної форми предметів не мають нічого спільного з олівцевими портретами Шевченка та його зарисовками казахів часу заслання. Також різко відмінні примітивні начерки коня в рисунках з альбома О. С. Чернишевської від зображення коня на відомому малюнку Шевченка "Казах на коні" [10, 88].

Відтак, збірники узагальнили черговий етап розвитку шевченкознавства у галузі "студіювання Шевченка (не тільки творів, а цілої людини) та його доби", стали цінним та якісним "матеріалом для наступних праць" [8, 3].

1. *Дорошкевич О.* Шевченко в соціалістичному оточенні // Шевченківський збірник. – К., 1924. – С. 23–44. 2. *Ефремов С.* Епілоги до Кирило-Методієвської справи // Шевченко та його доба. – Збірник другий. – К., 1926. – С. 154–159. 3. *Загуд Д.* Рима в "Кобзарі" Т. Шевченка // Шевченківський збірник. – К., 1924. – С. 109–118. 4. *Зеров М.* Шевченківський збірник: [Рец.] // Зеров М. Українське письменство. – К., 2003. 5. *Общие проблемы философии науки: Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник; отв. ред. О. Н. Дьячкова.* – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с. 6. *Росінська З.* Самототожність реципієнта. Психоаналітичні точки зору // Література. Теорія. Методологія: [зб. ст. / пер. з польськ. С. Яковенка, упор. і наук. ред. Д. Уліцької]. – К.: Києво-Могилян. акад., 2006. – С. 312–329. 7. *Смілянська В.* Навколо Шевченкової "Тризни" // Збірник праць Всеукраїнської (37-ї) наукової шевченківської конференції. – Черкаси, 2009. – С. 303–316. 8. *Філіпович П.* До студіювання Шевченка та його доби // Шевченко та його доба. – Збірник перший. – К., 1925. – С. 7–37. 9. *Художественная рецепция и герменевтика / под ред. Ю. Б. Борева.* – Москва: Наука, 1985. – 286 с. 10. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 10 т. – Т. 10: Живопис, графіка 1857–1861. – К., 1963. 11. *Kinser Samuel.* Rabelais's Carnival: Text, Context, Metatext. – Berkeley: University of California Press, 1990. – 286 p.

Надійшла до редколегії 12.11.13

Лебедь-Гребенюк Е.

"Сборник Шевченко" (1924) и ежегодники "Шевченко и его время" (1925, 1926): из истории рецепции творчества и образа поэта

В статье рассматриваются работы известных шевченковедов начала XX века, представленные в сборниках. Предлагается тематическое разделение материала в зависимости от направления и методики исследования.

Ключевые слова: рецепция, реципиент, автор.

Lebed-Grebenyuk Y.

**"Shevchenko's Collected Stories" (1924) and Yearbooks
"Shevchenko and His Time" (1925, 1926):
from History of Creation and Image of Poet**

The article is devoted to researching into the works of well-known Shevchenko scholars of the beginning of 20th century. The author suggest the thematic division of the collected material depending on the direction and methods of the research.

Key words: reception, recipient, author.

УДК 821.161.2.09:80-057.4

*С. Луцій, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*

ШЕВЧЕНКІАНА М. ТКАЧА, О. ШАРВАРКА ТА Я. ЯРОША

У статті розповідається про українських письменників – М. Ткача, О. Шарварка та Я. Яроша, які збагатили українську шевченкіану 1960–2000-х років.

Ключові слова: шевченкіана, інтерпретація постаті Т. Шевченка, романтична ідеалізація.

Літературознавець М. Коцюбинська у статті "Шевченко – поет сучасний", вміщеній у колективному збірнику "Тарас Шевченко в моєму житті: розповіді, статті, нариси", упорядкованому поетом О. Шарварком, неодноразово наголошувала на тому, що з кожним роком творчість Т. Шевченка стає більш актуальною й необхідною українству: "Не лише суспільні, а й художні ідеї Шевченка близькі творчій свідомості саме сучасної людини. Автор "Сну" і "Кавказу", "Наймички", "Неофітів", "Марії" і пізніх ліричних циклів, володар усіх стилів і форм, що історично склалися в українській поезії, їх руйнатор і водночас геніальний перетворювач і синтетик, поет глибоко народний, національний і водночас воістину загальнолюдський, принципово не хуторянський – такого Шевченка тільки тепер починають розуміти сповна. Шевченко не став учорашнім днем – він і сьогодні ділиться з нами радощами живого слова" [2, 129].

Ці міркування М. Коцюбинської пояснюють глибоке зацікавлення творчістю Т. Шевченка і професійних дослідників літератури, і митців, і просто звичайних читачів. Українська шевченкіана другої половини ХХ століття – тема великої наукової розвідки. Хочемо зупинитися на трьох постатях (не науковцях, а письменниках), які активно працювали в цій царині.

Михайло Миколайович Ткач (народився 26 листопада 1932 року в селі Лукачани Кельменецького району Чернівецької області; помер 3 квітня 2007 року в м. Києві) – український поет, прозаїк,